

Sygn. akt II CSK 438/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 kwietnia 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek

SSN Karol Weitz (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa S.P.
przeciwko A. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w C.
i H. D. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w C.,
obecnie "H." Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w C.
o ustalenie,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 24 kwietnia 2015 r.,
skargi kasacyjnej powódki
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 29 listopada 2013 r.,

- 1. oddala skargę kasacyjną;**
- 2. zasądza od powódki na rzecz pozwanych 3.600,- zł (trzy tysiące sześćset złotych) tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 14 lutego 2013 r. Sąd Okręgowy w Ł. oddalił powództwo S. P. przeciwko A. Sp. z o.o. w C. (dalej jako A.) oraz H. D. Sp. z o.o. w C. (obecnie H. Sp. z o.o., dalej jako H.) o ustalenie nieważności umowy sprzedaży nieruchomości z dnia 13 grudnia 2010 r. zawartej pomiędzy A. a H.

Sąd ustalił, że powódka jest członkiem dwuosobowego zarządu A., przy czym do reprezentacji tej spółki wymagane jest współdziałanie dwóch członków zarządu albo jednego członka zarządu z prokurentem. W dniu 17 sierpnia 2010 r. zgromadzenie wspólników A. podjęło uchwałę o wyrażeniu zgody na sprzedaż przez A. nieruchomości położonej w C. nr 63 i 65, gminie P., objętej księgą wieczystą nr [...] prowadzoną przez Sąd Rejonowy w Z. Uchwała zawierała zastrzeżenie, że zgoda jest ważna przez 2 miesiące od daty jej udzielenia. Przed upływem tego terminu A. i H. zawarły przedwstępną umowę sprzedaży nieruchomości, a po jego upływie zawarły objętą pozwem umowę sprzedaży z dnia 13 grudnia 2010 r.

Ponadto Sąd pierwszej instancji ustalił, że w dniu 27 grudnia 2011 r. pozwane spółki zawarły drugą przedwstępną umowę sprzedaży przedmiotowej nieruchomości. Na skutek powództwa H. spółka A. prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w Ł. z dnia 9 października 2012 r., została zobowiązana do zawarcia przyrzeczonej umowy sprzedaży, co nastąpiło w wykonaniu tego wyroku w dniu 23 stycznia 2013 r.

Oddalając powództwo Sąd pierwszej instancji przyjął, że powódka nie ma – w rozumieniu art. 189 k.p.c. – interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieważności umowy z dnia 13 grudnia 2010 r.

Apelację powódki od wyroku Sądu Okręgowego z dnia 14 lutego 2013 r. Sąd Apelacyjny oddalił wyrokiem z dnia 29 listopada 2013 r., dzieląc pogląd o braku interesu prawnego po jej stronie. Sąd uznał, że interes ten nie wynika z regulacji statuujących odpowiedzialność członka zarządu za szkody wyrządzone spółce (art. 293 i art. 295 k.s.h.) lub za zobowiązania spółki (art. 299 k.s.h.) bądź jego

odpowiedzialność karną (art. 296 § 1 k.k.), jak również z przepisów o ochronie dóbr osobistych (art. 23 i 24 k.c.).

Przyjęte w A. zasady reprezentacji i wynikający z nich zakres obowiązków powódki sprawiają, że od odpowiedzialności za szkodę z tytułu wyprowadzenia z majątku spółki nieruchomości sprzedanej umową z dnia 13 grudnia 2010 r. może się ona uwolnić wykazując, że nie miała wpływu na dokonanie tej czynności. Przesłanki uwolnienia się od odpowiedzialności za zobowiązania spółki wynikają z kolei z art. 299 § 2 k.s.h. Powódka może się na nie powoływać, przy czym jako członek zarządu mogła złożyć wniosek o ogłoszenie upadłości A. Przed odpowiedzialnością karną może się też bronić powołując się na obowiązujące w A. zasady reprezentacji.

Sąd Apelacyjny podniósł także, że przyjęcie, iż członek zarządu, któremu nie przysługuje samodzielne prawo reprezentacji, może podważać czynności prawne spółki, prowadziłoby do obejścia przyjętych w spółce reguł co do jej reprezentacji i do anarchizacji stosunków wewnętrznych spółki. Podniósł wreszcie, że pozwane spółki ostatecznie zawarły umowę sprzedaży przedmiotowej nieruchomości, przyznając zarazem, że wcześniejsza umowa z dnia 13 grudnia 2010 r. była nieważna. Skutek, do którego zmierza powódka za pomocą przedmiotowego powództwa, nie może więc i tak zostać osiągnięty.

W ocenie Sądu drugiej instancji powódka nie może wywodzić swego interesu prawnego w niniejszej sprawie z konieczności ochrony jej dobra osobistego jako przedsiębiorcy. Nie można łączyć przedmiotu ochrony z art. 23 i 24 k.c., związanego ściśle z osobą i mającego niematerialny charakter, ze sferą uprawnień majątkowych, której naruszenie lub zagrożenie uprawnia do poszukiwania ochrony przez złożenie powództwa o ustalenie.

Powódka zaskarżyła wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 29 listopada 2013 r. w całości. W skardze kasacyjnej zarzuciła w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) naruszenie art. 189 k.p.c. oraz wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego

rozpoznania Sądowni drugiej instancji, ewentualnie o uchylenie tego wyroku i jego zmianę przez ustalenie nieważności umowy sprzedaży z dnia 13 grudnia 2010 r.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Powództwo o ustalenie, o którym mowa w art. 189 k.p.c., wytoczone może być nie tylko przez stronę stosunku prawnego, którego istnienie albo nieistnienie ma być przedmiotem ustalenia, przeciwko drugiej stronie tego stosunku albo osobie trzeciej, lecz także przez osobę trzecią, przeciw stronie lub stronom stosunku prawnego, a nawet innej osobie trzeciej, o ile tylko powodowa osoba trzecia ma interes prawny w takim ustaleniu w relacji do pozwanego (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 1 i 15 października 1937 r., C I 855/36, Zb. Orz. 1938, nr 8, poz. 347).

Interes prawny osoby trzeciej w żądaniu ustalenia istnienia albo nieistnienia stosunku prawnego, którego osoba ta nie jest stroną, może wynikać z tego, że ocena istnienia albo nieistnienia tego stosunku prawnego ma znaczenie dla sfery prawnej osoby trzeciej, w tym w szczególności dla stosunku prawnego łączącego tę osobę z jedną ze stron stosunku prawnego, którego dotyczy żądanie ustalenia. Okoliczności niniejszej sprawy nie pozwalają na stwierdzenie, że powódka jako członek zarządu A. ma interes prawny w żądaniu ustaleniu nieistnienia stosunku prawnego między A. a H., wynikającego z zawartej między tymi podmiotami umowy sprzedaży w dniu 13 grudnia 2010 r., z powodu jej nieważności, które to żądanie sformułowane zostało jako żądanie ustalenia nieważności przedmiotowej umowy.

Powódka utrzymuje, że uzyskanie przez nią wyroku zgodnego z jej żądaniem odsunęłoby od niej niebezpieczeństwo prawne związane z sytuacją, w której – w toku jej kadencji w zarządzie A. – doszło do sprzedaży nieruchomości należącej do spółki bez wymaganej przez ustawę zgody współników.

Poglądu tego nie uzasadnia ryzyko odpowiedzialności powódki jako członka zarządu A. za ewentualną szkodę wyrządzoną A. (art. 293 i 295 k.s.h.), w tym przez zawarcie umowy sprzedaży z dnia 13 grudnia 2010 r. Pomijając bowiem kwestię, czy powódka mogłaby w ogóle ponosić odpowiedzialność za szkodę, która

miałaby dla A. wynikać z zawarcia spornej umowy, skoro nie uczestniczyła jako członek zarządu A. w jej zawarciu, podnieść należy, iż przesądzenie – zgodnie z żądaniem powódki – nieważności przedmiotowej umowy wcale nie odsuwałoby od niej niebezpieczeństwa prawnego, jakie miałyby dla niej być związane z faktem jej zawarcia bez zgody współników. W szczególności nie wpłynęłoby ono na możliwość i skuteczność podnoszenia jakichkolwiek roszczeń z tego tytułu przez osoby trzecie. Źródłem interesu prawnego powódki w kontekście możliwej jej odpowiedzialności za ewentualną szkodę wyrządzoną A. nie jest również ciążyący na niej – jako członku zarządu – obowiązek dbałości o prawidłowe prowadzenie spraw spółki (art. 208 § 2 z w zw. z art. 293 § 2 k.s.h.). Dla dopełnienia staranności przez powódkę jako członka zarządu wystarczające byłoby przedstawienie jej oceny umowy sprzedaży z dnia 13 grudnia 2010 r. współnikom A.

W okolicznościach sprawy interesu prawnego powódce nie przydaje również ryzyko jej odpowiedzialności za zobowiązania A. (art. 299 k.s.h.). Żądanie pozwu powódki nie zmierza do wykazania nieistnienia zobowiązania lub zobowiązań A., za które powódka mogłaby ponosić odpowiedzialność w warunkach bezskuteczności egzekucji wobec spółki, lecz służyć ma ustaleniu, że w skład majątku A. wchodzi nieruchomość sprzedana na podstawie umowy z dnia 13 grudnia 2010 r., przy czym powódka nie wykazała, że to sprzedaż nieruchomości miała doprowadzić do takich zmian w majątku spółki, które wpłynęły na bezskuteczność egzekucji w stosunku do niej. Członkowie zarządu od odpowiedzialności za zobowiązania spółki mogą bronić się wykazując którąś z przesłanek egzoneracyjnych określonych w art. 299 § 2 k.s.h. Powództwo o ustalenie takie, jak to, które wytoczyła powódka w niniejszej sprawie, do tej obrony nie jest więc konieczne, co wyłącza istnienie interesu prawnego w jego wniesieniu. Wyłącza go również to, że wyrok wydany w niniejszej sprawie nie miałby mocy wiążącej w stosunku do wierzycieli spółki (art. 365 § 1 k.p.c.).

Powołując się na kwestię ewentualnej odpowiedzialności karnej na podstawie art. 296 k.k. powódka nie dostrzega, że w jej wypadku odpowiedzialność taka byłaby – w kontekście spornej umowy sprzedaży z dnia 13 grudnia 2010 r. – wykluczona, gdyż nie zawierała ona tej umowy w imieniu A. Ponadto, nawet gdyby

przyjąć w tym zakresie inne założenie, to trzeba uwzględnić fakt, że w myśl art. 365 § 2 k.p.c. w zw. z art. 8 § 2 k.p.k. tylko prawomocne wyroki sądu kształtujące prawo lub stosunek wiążą sąd w postępowaniu karnym. Uzyskanie przez powódkę w myśl jej żądania w postępowaniu cywilnym wyroku ustalającego nie wpływałaby więc – formalnoprawnie – na jej sytuację w ewentualnym procesie karnym.

Nie ma też powódka racji, gdy utrzymuje, że jej interes prawny miałby wynikać z potrzeby ochrony jej zawodowej renomy jak jej dobra osobistego, która to renoma miałaby być naruszona przez dopuszczenie – w okresie pełnienia funkcji w zarządzie – do sprzedaży nieruchomości bez zgody współników. Jest to stanowisko sztuczne, gdyż sądowe przesądzenie o nieważności spornej umowy sprzedaży nieruchomości nie mogłoby zmienić czegokolwiek w ocenie, czy renoma zawodowa powódki została naruszona, czy też nie. Do wykazania, że powódka nie akceptowała zawarcia umowy bez wymaganej zgody współników, wystarczałoby przedstawienie przez nią oceny tej umowy współnikom. Sięganie po powództwo o ustalenie na podstawie art. 189 k.p.c. jest w tych okolicznościach zbędnym angażowaniem autorytetu sądu i zasobów, którymi dysponuje wymiar sprawiedliwości, w warunkach oczywistego braku potrzeby uzyskania – w tym zakresie – ochrony prawnej.

Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie zgodnie z art. 189 k.p.c. może być rozpatrywany w dwojaki sposób. Pierwsze ujęcie zakłada, że stanowi on warunek dopuszczalności postępowania w sprawie, wobec czego jego brak powinien skutkować odrzuceniem powództwa (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 1936 r., C I 589/36, Zb. Orz. 1937, nr 12, poz. 452 i z dnia 26 maja 1937 r., C II 291/37, nie publ., powołane przez B. Fellerę, Kodeks postępowania cywilnego z orzecznictwem, Kraków 1937, s. 48), które na etapie postępowania kasacyjnego poprzedzone musi być uchyleniem wcześniej wydanych wyroków (art. 398¹⁹ k.p.c.). Koresponduje z tym założenie, że zarzut naruszenia art. 189 k.p.c., w tym odnośnie do oceny interesu prawnego, powinien być podnoszony w ramach drugiej podstawy kasacyjnej, tj. jako naruszenie przepisów postępowania (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c., por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 1949 r., Po. C 428/48, Państwo i Prawo 1949, nr 6-7, s. 128), jak również

traktowanie wynikającego z pokrzywdzenia orzeczeniem interesu prawnego w jego zaskarżeniu jako przesłanki dopuszczalności środka zaskarżenia (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108). Zgodnie z drugim ujęciem interes prawny, choć warunkuje dopuszczalność oceny przez sąd istnienia albo nieistnienia spornego stosunku prawnego lub prawa (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 2009 r., II CSK 33/09, OSNC-ZD 2010, nr B, poz. 47 i z dnia 29 marca 2012 r., I CSK 325/11, nie publ.), należy jednak do przesłanek merytorycznych, stwierdzenie jego braku skutkuje oddalenie powództwa, a naruszenie art. 189 k.p.c. w tym zakresie należy podnosić w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej, tj. jako naruszenie prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c., por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2001 r., II CKN 898/00, nie publ., z dnia 4 marca 2011 r., I CSK 39/11, nie publ.). W judykaturze już dawniej występowało (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 30 kwietnia 1931 r. Rw. 238/31, Głos Prawa 1932, nr 2-3, s. 131 i z dnia 22 maja 1936 r., C II 250/36, powołane przez B. Fellerę, jw., s. 42) i obecnie nadal jest przyjmowane drugie stanowisko (por. dodatkowo uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 1996 r., III CZP 115/96, OSNC 1997, nr 4, poz. 35; wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2000 r., II CKN 297/00, nie publ., i z dnia 30 listopada 2000 r., I CKN 903/00, nie publ.; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 grudnia 2005 r., V CK 277/05, nie publ.), jakkolwiek uznaje się zarazem możliwość odmiennego traktowania interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie i jako przesłanki zaskarżania orzeczeń (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108). Okoliczność ta, chociaż nie jest to stanowisko bezdyskusyjne, wpłynęła na sposób rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie.

Mając to na względzie Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁴ oraz art. 98 § 1 i art. 108 § 1 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c., orzekł jak w sentencji.